

két. Az olvasóvá nevelés nehéz ügyét jól szolgálja (egy ilyen irányú érdekes kísérletének ismertetését mellőznünk is kellett), tanulmányai mind a magyar irodalom tevékeny művelői, mind az irodalomtudomány munkásai számára megszívlelendők. (Gondolat, 1976)

BÁN IMRE

SIMON ZOLTÁN:

VÁLTOZÓ VILÁG – VÁLTOZÓ IRODALOM

A debreceni Alföld kritikusanak érdeklődése a kötet tanúsága szerint igen széleskörű. Nagyonbízott mai magyar írókról, tudósokról, irodalmi helyzetről ír, Veres Péter közírói munkásságáról, Marx György *Gyorsuló idő* c. munkájáról, képzőművészetről. Akkor is tiszteletreméltó ez a tág látókör, ha a természettudományos kérdések – nagyon természetesen – az irodalom összefüggéseiben érdeklik. S ha tudjuk is, hogy a kritikus figyelmét esetleg a szerkesztőség megbízatása kelti fel, minden kritikusként van alkatából, ízléséből, szemléletéből fakadó vonzódása, amelyet érvényesíthet. Simon Zoltán változatos témájú tanulmányai közül kirajzolódik ez.

A kötetben – szerencsére – nem sok az olyan írás, melynek a vizsgált jelenségről kevés mondanivalója lenne. Ezek inkább 1964 és 1968 között, a pályakezdés szakaszában íródtak. A kritikus kritikusa persze bizonytalan: valóban a mondanivaló hiánya, vagy a kezdő évek bizonytalankodásai okozták némely írás gyengébb színvonalát. A cikkek keletkezését jelző évszámok közlése szerencsés, többet mondanak önmaguknál: az írások valódi értékének megállapításához szükséges tájékoztatást nyújtanak. Hiába azonban ez a „magyarázat”, Benjámin László *Válogatott verseiről*, Nemes Nagy Ágnes *Napfordulójáról* szóló írásainak gyengébb színvonalát szóvá kell tennünk. „... emberi arányú költészet” – írja Benjáminról; míg Nemes Nagy Ágnesről: „Versei kétségek és rokonszenves emberi küzdelmek kifejezői”. Nos, ezeket minden költőről el lehet mondani. A 64-ben keletkezett *A Weöres-mítosz* sem egyenrangú a későbbi kritikákkal, itt is ilyen általánosságokkal jellemez: „Magános és különös utat jár, költészete megismételhetetlenül egyedi.” Nem tartjuk célravezetőnek, ha kritikussal kritikusa vitázni kezd, pedig több megállapításán lehetne elmélkedni, de ki állíthat csupa olyat, amivel mindenki egyetért? Magunk részéről a kezdeti évek bizonytalankodásaiban találjuk magyarázatát pl. annak, hogy 1967-ben ugyancsak aláértékelt Hermann István *A polgári dekadencia problémáival* foglalkozó jelentős művét.

1968-tól kezdődően azonban Simon Zoltán írásai egyre elmélyültebbek, s egyszerre előtűnik eredendő adottsága: okossága. A cezúra előtt is tudta, amit a kritikusnak tárgyáról tudnia kell. A jelzett időszaktól kezdődően azonban már kritikusai – nemcsak egyéni adottságokból eredő – okossága dominál. Pontosan ragadja meg a viszonyítási pontokat, s mintha írásai minőségében előlegeznék azt, amit 72-ben vall a *„Mozgó világ” – de merre mozdult?* tanulmányában: „Az ítéletalkotáshoz viszonyítási pontok kellene, és a tárgy pontos ismerete szükséges”.

A kritikus és a kritikáírás egyik veszélye épp tárgyában rejlik. Bírálnia, ennek során vitázniia kell és illik, közben esetleg különböző jellegű munkákról – épp a kritikai kedvből – össze nem egyeztethető nézetek is becsúsznak írásába. Simon Zoltán sem mentes ettől, noha igazán dicsérhető módon igyekszik megtalálni a helyes egységet. Pándi Pál *Kritikus ponton* című kötetéről írván említi, hogy „Pándi kritikája nem egy esetben úgy hat, mintha nem műalkotást, hanem politikai tanulmányt elemezne”. Méghozzá azért, mert Pándi Pál elsősorban az eszmei mondanivalót keresi. Simon Zoltán elismeri, hogy „irodalmi alkotások esetében (. . .) döntő mozzanat az eszmeiség minősítése”, de azonnal hozzáteszi: „Döntő, de nem egyetlen és nem kizárólagos”. Természetesen az esztétikai érték, értékrend elemzését hiányolja. Ha a kérdést így állítjuk fel, vagy ha ekként elemezzük egy másik kritikus írását, akkor az eszmeiség és a művészi érték – akarva-akaratlanul – szétválk. Még szembetűnőbb ez, mikor azt jegyzi meg, hogy noha Pándi vitázik Németh László eszmeiségével, vagy Déry Tibor önéletrajzi jegyzeteivel, művészi értéküket elismeri. „Pándi egyoldalúsága – írja – inkább csak a kifejtés, mintsem a minősítés szintjén jelentkezik”. Ezt olvasva azt várjuk, hogy ő maga írókról, művekről szólván a kifejtés szintjén is azonos mértékben veszi figyelembe azt a bizonyos esztétikai oldalt, illetve az azt megteremtő tényezőket. Ám eléggé ritka az ilyesfajta kifejtés. Erről az „oldalról” olyasféle megállapításai vannak, mint pl. Ladányi Mihályról szólva, akinek „leggyakrabban használt igéje a *köszöl*”; Csurka Istvánról, hogy „írói eszközei az elmúlt tíz év során változatosabbak, gazdagabbak lettek”.

Simon Zoltán kritikusai arculatán erős vonás, hogy idegenkedik az irodalomban vagy az irodalomtudományban jelentkező új módszerek azonnali elfogadásától. Tudjuk, hogy a „divatos” szó éppúgy pejoratív értelmű, mint valaminek a „bűvöletében lenni”. Simon Zoltánnak igaza van, amikor az „egzaktság bűvöletében” élő vagy a „divatos kifejezésekkel” élő irodalmárok ellen szól, ha sokszor az is divatos kifejezéssel él, aki éppen ezzel minősít. Mindenesetre joga van a „divatos kifejezésekkel” hivalkodók ellen szólni, mert az ő kritikáit a pontos szóhasználat jellemzi.

Észrevehetően azoknak írja kritikáit, akik a szóbanforgó műveket már olvasták. Így nem vesztegeti terét tartalmi ismertetésekre, még idézetekre sem sűrűn. A legtöbb esetben ezzel a módszerrel a kritikus bensejét megmutató metaforák „bűvölete” jár együtt. Simon tanulmányaiban szerencsére nem. Még akkor sem jellemző ez rá, ha olykor – a bizonyítás mellőzésével – ilyen megállapítások is ki-kicsúsznak a tollából: „Ezekben a novellákban – Csurka István második novelláskötetéről van szó – az elszemélytelenedés, a magányosság, az egzisztenciális szorongás a konfliktus alapja”. Az idézett mondatban ugyan nem találunk metaforát, ám a megfelelő dokumentálás híján szavai mégis azzá válnak. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy java írásaiban ritka az ilyesmi.

A tanulmánykötet az érintett problémák ellenére jelentős, értékes. Megmutatja, hogy az értő okosság nagy kritikusi erény, s hogy lehet pontosan, szakszerűen kritikát írni aprólékos bizonyítási eljárások s metaforizáló stílus nélkül is. (Gondolat, 1976)

BÉCSY TAMÁS

A LÍRAI VERS ANATÓMIÁJA*

Változnak az idők, változnak a nézetek. Tüskés Tibor, a legkülönfélébb műfajokkal kísérletező, legtermékenyebb tanár-íróink egyike, aki annak idején, amikor a verselemzés divatja elindult útjára, az első művek egyikével kapcsolatban még úgy gondolta, hogy a verselemzés problematikus műfaj (mert „nem lehet lekottázni a szabadon szárnyaló madár énekét”), most maga is egész kötetnyi verselemzéssel állt elő legújabb könyvében. Tegyük mindjárt hozzá: kiváló hozzáértéssel. Az a tizenhárom verselemzés, amelyet másfélszáz lapon élénk ad, java részében a didaktikus szándékú, alapos műelemzés iskolapéldái közé tartozik: azt a maximális szintet mutatja, amelyre a modern műelemzés technikája napjainkig eljutott.

Tüskés verskiválasztása önkényes, semmilyen központi elvet sem követ, legfeljebb annyit, hogy a verseket 20. századi líránkból válogatja, Adytól Fodor Andrásig (ez magyarázza a kötet alcímét), és ismertetésükben csak a kronológiai sorrendet tartja tiszteletben. Válogatásában

*Tüskés Tibor: *Versről versre*. Az újabb magyar líra megközelítése. Tankönyvkiadó, 1976.